

Profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev
za izvajanje elementov posebnih pedagoških načel
koncepta **Reggio Emilia** na področju predšolske vzgoje
2008–2013

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

REPUBLIKA SLOVENIJA

MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

NOSILNA ORGANIZACIJA PROJEKTA:
UNIVERZA V LJUBLJANI, PEDAGOŠKA FAKULTETA, LJUBLJANA

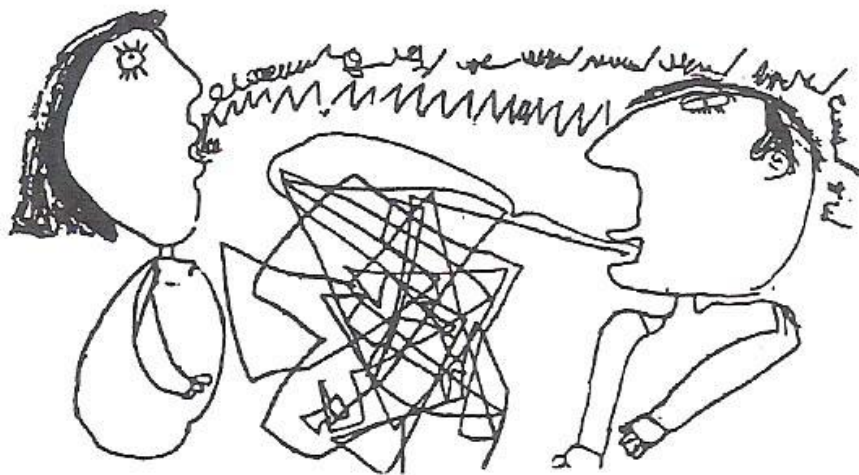
VODJA PROJEKTA:
DOC. DR. TATJANA DEVJAK

Profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev
za izvajanje elementov posebnih pedagoških načel
koncepta **Reggio Emilia** na področju predšolske vzgoje
2008–2013

Robi Kroflič: UMETNOST V REGGIO EMILII: (Ljubljana, 4.2.2010)

Difficult, zig-zag, intricate,
important discussions.
Drawing by 5 year-olds,
Diana School.

Namen predavanja

- utemeljiti tezo o umetnosti kot eni od avtentičnih dejavnosti človeka, ki preko nje pozunanji, materializira vednost o sebi in drugih...
- prikazati zgodovinske spremembe v utemeljevanju pomena umetnosti v splošni izobrazbi in različne argumente o njenem pomenu v obdobju pozne moderne
- razložiti razloge za pojmovanje umetnosti kot spodbude za razvoj identitete, pro-socialne naravnosti in etične odgovornosti ter osebne izpolnitve
- razložiti specifičen pomen umetniške izkušnje v predšolskem obdobju
- predstaviti pomen umetnosti v Reggio Emilii

Osrednji misli predavanja

»Otroci so zmožni raziskovanja, odkrivanja, sprememb
gledišča in mišljenja, in zaljubiti se v oblike in pomene, ki
transformirajo njihovo osebnost. Zato ustvarjalnosti ne
dojemamo kot sveto, izjemno lastnost, ampak kot nekaj, kar
vznika iz vsakodnevnih izkušenj... Ustvarjalnost zahteva, da
se povežeta *vrtec znanja* z *vtcem ekspresije* na način, da
odpremo vrata stotim otroškim jezikom« (Malaguzzi 1998)

»Umetnost lahko opredelimo kot obliko transformativne
izkušnje in osebne izpolnitve, ker ima moč opisovanja
najbolj temeljnih skrivnosti življenja in nam omogoča začeti
dialog z drugostjo sočloveka, kakor tudi z drugostjo v jedru
lastne osebnosti.« Kroflič, *Art in relational pedagogy*
(*Contemporary confirmation of otherness in education*)

Umetnost - avtentična izkušnja

- premik od univerzalnih kategorij človečnosti k vprašanju specifičnosti eksistence posameznika/osebe
- bistvo filozofske zasnove koncepta avtentičnosti
- stranpoti filozofskega in globinsko psihološkega iskanja odgovora na vprašanje, kaj je izvor avtentičnosti v osebi
- premik k dialoškemu konceptu avtentičnosti:
 - Bistvo avtentičnosti je v tem, da se vedno razvija v osebno vpletenih odnosih in pozitivno vpliva na razvoj normativne odgovornosti (kjer se razvijejo pro-socialni motivi, čeprav posameznik še ni zmožen etičnega razsojanja, izhajajočega iz kompleksnih etičnih načel), posledično pa tudi etične zavesti.

Manifest odnosne pedagogike in utemeljitev umetnosti kot avtentične dejavnosti:

Če medčloveški odnosi obstajajo v in preko skupnih dejavnosti, je ravno umetnost tista oblika skupne dejavnosti, ki vzpostavlja komunikacijo med umetnikom, občinstvom in umetniškim objektom kot »materializirano obliko vednosti«, »zamrznjeno potencialno komunikacijo«, »ključnim elementom kulture«.

Pedagoški pomen umetnosti skozi zgodovino

- v Antiki se umetnost pojavi kot oblika kompleksnega izrekanja najglobljih eksistencialnih resnic in tvori jedro humanistične izobrazbe (*paideia*)
- hitro se pojavita *dva negativna tokova*:
 - ožanje pojmovanja umetniške inspiracije in ustvarjalnosti, ki vse bolj uveljavlja racionalni apolinični moment in ukinja dionizično emocionalno vznesenost
 - z vidika uporabe umetnosti v vzgoji se izpostavi utilitaristični kriterij, ki pedagoško vrednost umetnine vse bolj veže na ideološko sporočilo (*nauk oziroma moralko*)

Postmoderna ponovno vzpostavi možnosti za pozitivno vrednotenje umetniške izkušnje:

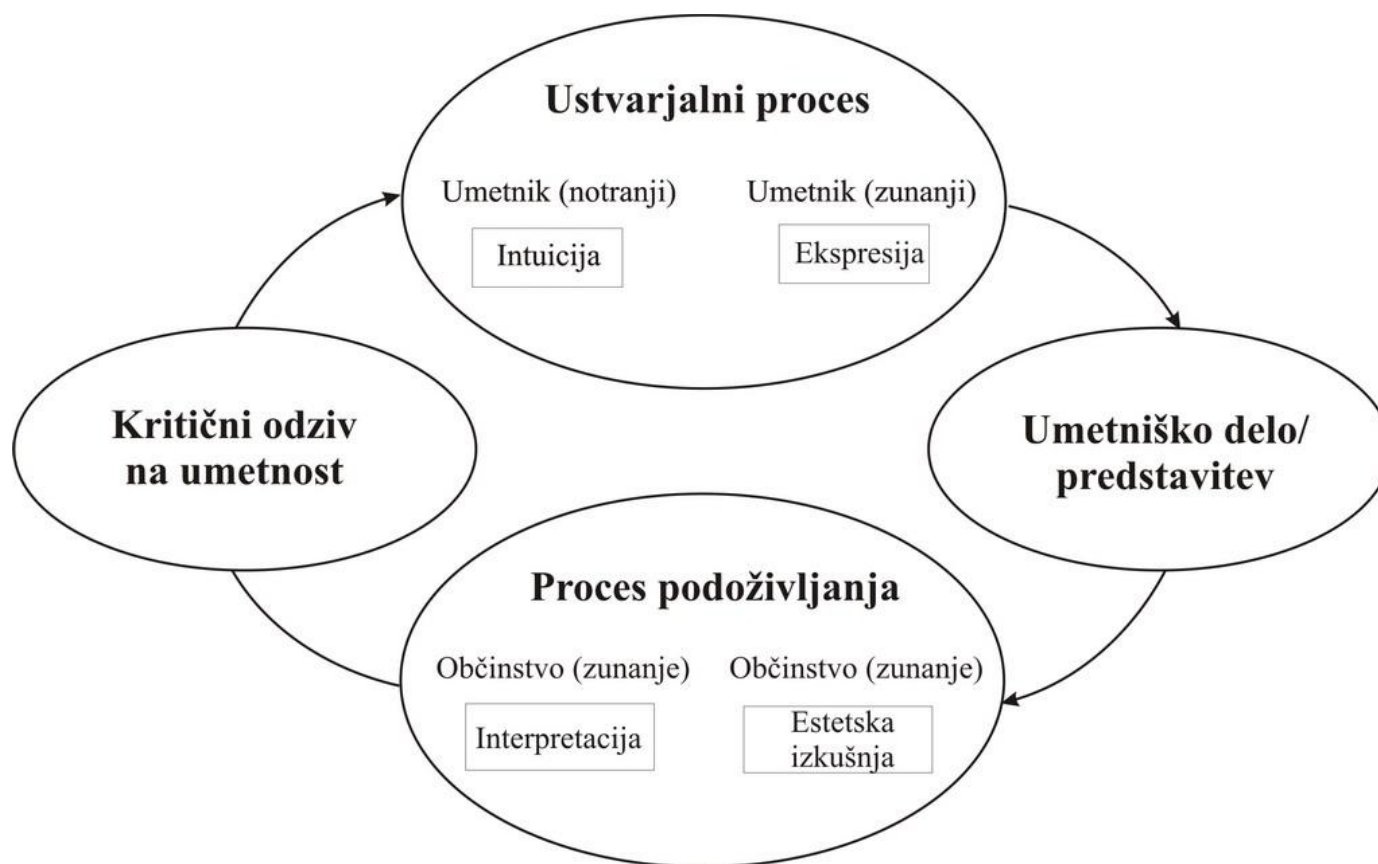
- uvid v dejstvo, da je vsa zgodovina človeštva prepletena z uveljavljanjem akterjev družbene moči, ti pritiski pa tvorijo hrbtno stran napredka civilizacije, ki jo je potrebno nenehno dekonstruirati in s tem ustvariti pogoje za pravičnejše družbene odnose in življenjske prakse;
- če so dobe pred postmoderno težile k obči opredelitvi človečnosti, se v postmoderni uveljavi pozitiven odnos do individualnih drugačnosti in družbene raznolikosti;
- oba elementa: dekonstrukcija nepravičnih zgodovinskih družbenih praks ter slavljenje drugačnosti in različnosti kot vrednote je mogoče učinkovito uveljaviti še posebej preko umetnosti!

Iz zgodovinskega pregleda lahko izpeljemo hipotezo, da *moramo ob sprejetju ideje o pomenu umetnosti za razvoj otrokove človečnosti temeljito spremeniti naše antropološke koncepte o razvoju morale in identitete, da bi se umetnost v pozni moderni lahko ponovno uveljavila v vsej celovitosti in zaradi pomena njenih strukturnih kvalitet, ne pa le zaradi sporočilne vrednosti.*

Struktura umetniške izkušnje

»...ljudi, ki priključijo pomenske forme v
eksistenco, ponavadi imenujemo umetniki, in
vsakdo, ki je udeležen v tem procesu, je v
trenutku vpletenosti umetnik.«(B. Reimer)

V okvirih teorije vzgoje to preprosto pomeni, da se
vsakdo, ki je udeležen v doživljanju umetnine, pa
naj gre za ustvarjanje, poustvarjanje ali zgolj
vživljanje v umetniško stvaritev, nahaja v
območju umetniške izkušnje.

*Umetnina je nekakšen most med zavestjo
umetnika (soustvarjalca kulture) in odjemalca
umetnine.*

Umetniški ustvarjalni proces

- ena najbolj kompleksnih in skrivnostnih ter le deloma ozaveščenih dejavnosti človeške zavesti, ki sestoji iz intuicije in ekspresije:
 - *Intuicija* je visoko razvita zmožnost intenzivnega doživljanja sveta, ki vključuje tudi umetnikova subjektivna doživetja, je kultivirana občutljivost za opazovanje sveta
 - *Ekspresija* pa je ustvarjalni proces, neka vrsta prevoda, ne iz enega v drugi jezik, ampak iz enega v drugo eksistencialno stanje, iz receptivnega v kreativno, iz čisto senzornega v čisto refleksivno in kritično dejanje.

Proces podoživljanja

- vzporeden procesu ustvarjanja, saj je individualna izkušnja neposredna in zasebna, interpretacija pa je poskus, kako to intenzivno notranjo izkušnjo izraziti drugim
- za razliko od drugih oblik komunikacije umetnost komunicira preko neposredne izkušnje. Jedro našega odgovora na umetnino je neka vrsta močnega občutenja, podobnega občutenju lepote narave, ki je obogatena z refleksijo, kar pomeni, da estetska izkušnja umetnine ni pasivno opazovanje, ampak spodbuja radovednost, spraševanje in iskanje možne razlage.

Rajši kot da bi opisovala svet v neosebni, abstraktni ali matematični obliki, umetnost predstavlja ustvarjeno realnost, utemeljeno na mnogokrat presenetljivi in izvirni osebni perspektivi, ki vključuje celoto necenzuriranega človeškega življenja, vključujoč občutja, predstave in hrepenenja.

Ključni koncepti, s pomočjo katerih estetika in filozofija umetnosti pojasnjujeta notranji strukturni pomen umetnosti, so: *umetniška imaginacija*, *naracija*, *metafora*, dodamo pa jim lahko še dva koncepta, ki utemeljujeta transformativno moč umetnosti na ustvarjalca in odjemalca umetnine, *heteroglosijo* in *katarzo*.

Umetniška imaginacija

- sredstvo, s katerim dosežemo svet drugega na način, da se vživimo v »kot da« svetove, ki so jih ustvarili pisatelji, slikarji, kiparji, filmski režiserji, koreografi in skladatelji
- človeško moralno razumevanje in delovanje je v osnovi imaginativno, metafora pa je eden od ključnih mehanizmov *imaginativne kognicije*
»...literarna imaginacija navdihuje močan občutek udeležенosti v usodi literarnih junakov in hkrati opredeljuje te značaje na način, da vsebujejo bogato notranje življenje, ki ni v celoti razvidno; v procesu doživljanja umetnine se bralec uči spoštovanja do skritih vsebin notranjega sveta junakov, uvidi njegov pomen za opredelitev bitja v polni človečnosti.« (Nussbaum, *Kultiviranje humanosti*)

Vrste umetniške imaginacije

- *osvoboditvena imaginacija* - prodiranje v duševnost literarnega junaka in okoliščin zgodbe, ki junaka osvobaja stereotipnega zaznavanja in omogoči empatijo in sočutje
- *sočutna imaginacija* - sočutje vključuje prepoznanje, da je druga oseba (literarni junak) na nek način podobna nam samim, pretrpela pomembno bolečino ali nesrečo, zaradi katere je ne moremo, vsaj ne v celoti, kriviti
- sočutje vključuje še občutek lastne ranljivosti, ki mi sporoča, da lahko v prihodnosti doživim podobno usodo kot literarni junak, zaradi česar se sproži naša pripravljenost do velikodušne podpore oziroma pomoči: »To bi lahko bil jaz in tako bi žele biti obravnavan tudi sam.«

Izrazita vrednost sočutne imaginacije za današnji čas je povezana z empatičnim prepoznavanjem družbenih položajev drugačnih, odrinjenih, nevidnih oseb v globalnem svetu razlik.

Naracija

- Po zlomu racionalističnega prepričanja, da lahko etične dileme reduciramo na abstraktne dogodke, se kot realni medij kritičnega reševanja etičnih dilem vzpostavi zahteva po rekonstrukciji v njeni kontekstualni partikularnosti, ki omogoči razumevanje vzrokov in posledic (C. Gilligan).
- Zgodba v svoji narativni strukturi tako postane temeljni miselni mehanizem opisa akterja etične dileme in konteksta konfliktne situacije.
- Še posebej zgodbe, ki niso tendenciozne, ki jih torej zaznamuje »odprta naracija drame« in zato omogočajo »estetsko transgresijo institucionalno opredeljenih moralnih okov«, so ključni dejavnik etične refleksije in lahko po mnenju J. Winstona spodbudijo induktivno učenje.

Metafora

- Dobro lahko dobro vzremo le po nekem ovinku, preko metafore, zato je občudovanje lepote v umetnosti ali naravi najlažje dostopna duhovna izkušnja (I. Murdoch).
- Umetnost je s pomočjo imaginacije, naracije in metafore zmožna ustvariti »utelešene pomene« (Koopman), ki (nevidne) skrivnosti življenja prestavijo v vidno območje in s tem omogočijo transformativno doživetje in osebno izpolnitev.
- To transformativno doživetje ob gledanju tragedije je Aristotel poimenoval *katarza*, Bahtin *razkritje heterogolosije (mnogoglasja) ob pisanju polifoničnega romana*, Maslow *vrhunska izkušnja*, Csikszentmihalyi pa *flow* kot strukturni pogoj ustvarjalnega mišljenja.

Mimesis – umetnost upodobitve

- Umetnost ima po Aristotelu zmožnost upodobitve stvarnosti, iz katere zasije notranja resničnost pojava v estetski obliki.
- Zato je umetnost oblika izrekanja resnice, ki je komplementarna in enakovredna filozofiji.
- Upodobitev ni zgolj mehanični posnetek, ampak stvaritev nečesa novega, ki nam omogoča približati se resnici pojava in uživanje v lepem.
- Za predšolskega otroka je upodabljanje podobno kot simbolna igra medij, ki mu nadomešča primanjkljaje na področju govornih in matematično-logičnih kompetenc.

Umetnost kot izpolnitev

ONTOLOŠKI DOKAZ

- *Gadamer*: obstajata »čas za nekaj«, ki je po temeljni strukturi prazen, in če ga s čim ne zapolnimo, izkusimo dolgčas oziroma »prazen čas«; in pa »izpolnjen čas«, značilen za praznovanje, ki je metafora za umetniško izkušnjo. Občutek izpolnjenosti izhaja iz organske povezanosti akterja z dejavnostjo, kjer je vsak detajl združen s celoto, vsak del teži k osrednjemu pomenu.
- *Deweyev* koncept umetnosti kot izkušnje: Umetniška izkušnja mu pomeni izkusiti celostnost in samozadostnost, s tem da razjasni in intenzivira dogodke vsakodnevnih izkušenj.
- *Koopman*: pomen umetnosti počiva na naši popolni udeležенosti od trenutka do trenutka, ko sprejemamo, ustvarjamo ali izvajamo umetniško dejanje.

EPISTEMOLOŠKI DOKAZ

- teza Ludvika Wittgensteina o bližini in transcendentni naravi jezikov etike, religiozne izkušnje in umetnosti, s pomočjo katerih lahko dosežemo določene dimenzije resnice, ki jih ne doseže analitični jezik znanosti.
- podobno tezo brani White, ki intrinzični pomen umetnosti utemeljuje na dejstvu, da umetniške izkušnje ne moremo ločiti od etične kontemplacije, čeprav ne izberemo branja poezije kot estetskega objekta *z namenom, da bomo* reflektirali etično življenje.

ETIČNI DOKAZ

- velika stopnja konsenza o temeljnih etičnih vrednotah in/oziroma načelih postmoderne:
- sprejetje drugačnosti in raznolikosti kot vrednote
- pripoznanje drugačnosti kot temeljno etično načelo
- spoštovanje drugačnosti in prizadevanje za vzajemno prilagajanje kot formo spoštljivega dialoga v inkluzivni skupnosti
- umetnina nam še posebej s pomočjo katarzičnega distresa ob opazovanju tragične usode Drugega, z osvoboditveno in sočutno imaginacijo omogoča spoštljiv dostop do form sobivanja z Drugim

PSIHOLOŠKI DOKAZ

- ideja o umetnosti kot avtentični izkušnji, ki človeku omogoča samo-izpolnitev, sovpada s koncepti:
 - doživetja (Veber, Gogala)
 - vrhunske izkušnje (*peak experience* – Maslow)
 - duhovnega toka (*flow* – Csikszentmihalyi)

»No, si sredi dela, izgubiš občutek za čas, si popolnoma navdušen, popolnoma ujet v svoje delo, na neki način si omamljen od možnosti, ki jih vidiš v tem delu. Če ta občutek postane premočan, vstaneš, saj je razburjenje premočno. Ne moreš nadaljevati dela, ne vidiš konca, saj ves čas skačeš pred sabo. Ideja je, da si tako nasičen z delom, da zate ne obstaja ne prihodnost ne preteklost, obstaja le podaljšana sedanjost, v kateri ustvarjaš pomene.« (M. Strand)

Specifičen pomen umetniške izkušnje v predšolskem obdobju

- Tezo o specifičnem pomenu umetniške izkušnje v predšolskem obdobju bom izpeljal:
 - iz križanja/sinteze razvojne teorije Leva Vigotskega, estetske in epistemološke teorije o mnogoglasju in polifonični strukturi romana Mihaila Bahtina, ter Aristotelove teorije katarze
 - na primeru ključnih idej koncepta Reggio Emilia

- naš *um skupaj z razsodnimi močmi* (kognitivne sheme, čustvovanje, vrednotenje, motivacija) je po Vigotskem *posredovan preko govora* (simbolne izmenjave z okoljem preko socialnih odnosov/komunikacije in praktične dejavnosti/eksperimentiranja z okolico)
- zato *skupaj z mentalnimi shemami usvajamo vse vidike konteksta kulture, ki je vedno pluralna*
- *velik del semiotičnega posredovanja (ki je preplet »pasivnega sprejemanja« in »aktivnih konstrukcij«) je neviden/avtomatiziran*, zato naš um postaja *središče drugosti v jedru našega sebstva*

- *za nastanek drugosti v jedru naše osebnosti so po Vigotskem pomembni mnogi dejavniki:*
 - **filogenetski razvoj**, ki razkriva, kaj je tisto, kar človeška bitja loči od drugih živali. Pri tem Vigotsky izpostavi uporabo orodij in znakov, še posebej psiholoških znakov in simbolov, vključujoč jezik;
 - **kulturne/historične analize**, ki skušajo razumeti vlogo, ki jo imajo v razvoju prakse posameznih kultur oz. določene kulturne skupine;
 - *analizirati je potrebno tudi načine in poti, po katerih individualne značilnosti in sadovi individualne zgodovine vplivajo na razvoj. To je naloga t.i. **ontogenetskih analiz**;*
 - **mikrogenetske analize** pa gredo v podrobnejšo razlago dejanskih procesov interakcije med posameznikom in okoljem, pri čemer upoštevajo medsebojno povezanost individualnih, medosebnih in socialno-kulturnih dejavnikov.

- *komunikacija, ni le orodje ponotranjanja govora/pomenov, ampak tudi reprezentacij in izmenjav pomenov v službi popravljanja oz. dograjevanja mentalnih shem in občutij sebstva preko odnosov s kulturnimi vsebinami in preko socialnih stikov*
- *v teh procesih izmenjave se otrok vidi kot Drugega in preko reakcij drugega spoznava samega sebe*
- *vzgoja mora biti zato usmerjena v dialoškost, od tod pomen poslušanja kot temeljnega pedagoška orodja za otrokovo pripoznanje (rekognicijo) samega sebe, ki vključuje tako (samo)zavedanje kot (samo)potrditev v socialni sredini s pomočjo »pozitivnih«, četudi konfliktnih odzivov vrstnikov in odraslih pomembnih oseb*

- ta vloga je povezana z obema procesoma umetniške izkušnje – z aktivnim ustvarjanjem umetniške ekspresije kot s procesom sprejemanja in doživljanja umetniške ekspresije drugega
- vlogo umetniškega ustvarjanja kot oblike avtorefleksije/izgrajevanja sebstva opiše Bahtih s teorijo mnogoglasja in polifoničnega romana
- vlogo sprejemanja in doživljanja umetniške ekspresije pa razloži Aristotelov koncept katarze
- zato: umetnost kot ena oblik avtentičnega izražanja (pomemben delež stotih otrokovih jezikov) tvori enega osrednjih medijev razvoja človečnosti, identitete, sebstva,
- še posebej je pomembna za otroka, čigar analitični jezik/verbalni izraz/lingvistična inteligenca je še zelo okrnjena kognitivna struktura, kar je močno izpostavljeno v konceptu »otrokovih stotih jezikov« v Reggio Emiliji...

Pomen umetniške ekspresije in impresije za:

- identitetni razvoj:
 - umetniška ekspresija kot oblika pozunanjenja /materializacije predstave/podobe o sebi in/kot drugem
- socialni in moralni razvoj:
 - vživetje v usodo drugega, prepoznavanje odgovornosti do obličja Drugega in imaginativna zmožnost ustvarjanja pravičnih »kot da svetov«, ki je enako kot za umetnost značilna za konstrukcijo simbolne igre (Marjanovič-Umek);
 - umetnost kot medij sproščanja ponotranjenih frustracij
 - terapevtski vidik uporabe umetnosti (Bettelheim idr.)

- razvoj govora:
 - imaginativni svetovi spodbujajo širjenje jezikovnih zmožnosti, še posebej tistih kompleksnejših – metakognicije...
 - komentar lastnega likovnega izdelka – metaanaliza doživetja in komentar vrstnika - začetek »mini jedrne refleksije«
- razvoj miselnih kompetenc in metakognitivnih zmožnosti
 - »glasno izražanje misli« v simbolni igri/dramatizaciji je dokaz začetka ustvarjanja metakognicije in s tem otrokove teorije uma, ki je eden osrednjih generatorjev predstave o sebi in razvoja identitete...

Vodilne ideje koncepta Reggio Emilia

»Odnos je primarna povezovalna dimenzija našega sistema... Iščemo načine za podporo tiste socialne izmenjave, ki boljše zagotavljajo pretok pričakovanj, konfliktov, sodelovanj, izbir... Med cilji našega proučevanja je tudi okrepiti otrokov občutek lastne identitete preko pripoznanja, ki ga omogočajo vrstniki in odrasli do te mere, da vsak lahko začuti zadosten občutek pripadnosti in samozaupanja, da je lahko udeležen v vrtčevskih aktivnostih. To je način, na katerega otrokom zagotavljamo širjenje komunikacijskih mrež ter obvladovanje in spoštovanje jezika v vseh nivojih in kontekstualnih rabah.« (Malaguzzi 1998)

Vodilne ideje koncepta Reggio Emilia

- Čeprav je Reggio Emilia znana po svojih umetniških dejavnostih in razstavi *Sto otroških jezikov*, je mogoče njihovo uporabo umetnosti razumeti šele v luči naslednjih etičnih in političnih izbir ter teoretskih idej:
 - Reggio Emilia je nastal kot posledica političnega konteksta (socialistična mestna oblast in močno feministično gibanje) in določenih etičnih izbir (Dahlberg, Moss, Rinaldi):
 - Pripoznanje otroka kot kompetentnega bitja, ki je zmožen uporabe stotih jezikov
 - Pojmovanje vzgoje kot odnosa
 - Razvoj pedagogike poslušanja
 - Ter dveh izvirnih kurikularnih prijemov:
 - Pedagoške dokumentacije, ki je nastala iz refleksivnih dnevnikov
 - Zaposlitve ateljerista v vrtcu

Pripoznanje otroka kot kompetentnega bitja

- socialne reprezentacije otroka kot egoističnega, kognitivno nezmožnega, amoralnega ali celo moralno izprijenega bitja onemogočajo uresničitev zahteve po participaciji pri odločanju o njegovem življenju, saj mu odrekajo status bitje, ki je zmožno sprejemanja zanj in za druge ustreznih odločitev
- ni naključje, da L. Malaguzzi kot pogoj demokratične vzgoje izpostavi pripoznanje otroka kot zmožnega, bogatega bitja
- čeprav je pri Malaguzziju in C. Rinaldi poudarek na otrokovih kognitivnih kompetencah, se v otrokovi pripravljenosti, da svoje ideje deli z vrstniki in odraslimi, kaže tudi njegova prosocialna usmeritev

Odnosna pedagogika:

- V okviru odnosne pedagogike graditev ustreznega odnosa med vzgojiteljico in otrokom ni le najpomembnejši element procesnih kriterijev kakovosti, ampak ontološka postavka, ki pojasnjuje tako antropološko bistvo človeka in njegovega sebstva, kakor tudi bistvo vzgoje kot take.
- Sebstvo kot tista kategorija, ki pojasnjuje najgloblje bistvo vsake osebe, ni nekaj, s čimer se rodimo, torej vnaprejšnja substanca, ampak osebno določilo, ki se razvija vse življenje preko odnosov in skupnih dejavnosti.

- Tudi vzgoja prvenstveno ni niti posredovanje znanja in izkušenj niti zaščita otroka kot nebogljenega bitja, ampak aktiven odnos, ki poteka preko skupnih dejavnosti in se postopoma širi od prvih pomembnih oseb k drugim odraslim osebam (vzgojitelju) in vrstnikom.
- Prehodnost narave vzgoje moramo razmeti v smislu takšne podpore otroku, ki ga dela vedno bolj zmožnega usmerjanja lastnega razvoja brez posredovanja odraslih oseb v smislu neposrednih vzgojnoizobraževalnih intenc.
- Ker pa je vsak, tudi vzgojni odnos, lahko oblika prevlade/represije (pri čemer se moramo zavedati, da je tudi tiščanje otroka v položaj nebogljenosti oziroma nekompetentnosti ali celo amoralnosti oblika represije, ki nas odrasle postavlja v apriorni položaj nadvlade), je etična in metodična zaščita, ki preprečuje paternalizem in druge oblike izkoriščanja otroka, nujno potrebna.

Bistvo pedagogike poslušanja:

- Če je odnosna pedagogika predvsem nov teoretični okvir za razumevanje bistva vzgoje in vzgojnih akterjev (tako vzgojiteljice kot otroka), je pedagogika poslušanja eden od praktičnih pristopov k vzgoji, ki na izviren način uresničuje in v teoretskem smislu dopolnjuje spoznanja odnosne pedagogike.
- Z vidika etičnih argumentov je pedagogiko poslušanja doslej najbolj prepričljivo utemeljila S. Todd (2003), ki, v poslušanju zgodbe Drugega vidi eno od najpomembnejših orodij za preseganje mehanizma projiciranja lastnih pred-sodb v podobo drugega in s tem omogočanje ustrezne oblike pripoznanja drugega kot drugačnega.
- Praksa pedagogike poslušanja pa se je najceloviteje razvila v konceptu *Reggio Emilia*. C. Rinaldi, ki je po smrti L. Malaguzziya prevzela strokovno vodenje vrtcev v Reggio Emilii.

- Definicije poslušanja C. Rinaldi lahko razvrstimo v naslednje dimenzije:

Ontološko:

- Želja po iskanju smisla življenja in sebstva se rodi skupaj z otrokom. Iskanje pomena/smisla je konstitutivna lastnost človeka od zgodnjega otroštva naprej;
- lastnost, ki mora zadovoljiti zadovoljiti naše intelektualne, afektivne in estetske potrebe, pa tudi potrebo po komunikaciji z drugimi osebami, brez katere bi se znašli v stanju pomanjkanja ontološke varnosti, če si sposodimo koncept A. Giddensa.

Epistemološko:

- Poslušanje je metafora za odprtost in občutljivost za poslušanje drugega in biti slišan – ne le poslušanje z našimi ušesi, ampak z vsemi čutili (z vidom, otipom, vonjem, okusom, orientacijo).
- Poslušanje kot aktivni glagol, ki vključuje interpretacijo, pripisovanje pomena sporočila in vrednosti tistim, ki nam to sporočilo posredujejo.
- Poslušanje, ki ne ustvarja odgovorov, ampak vprašanja; poslušanje, ki ga povzroči dvom, negotovost, ki ne pomeni pomanjkanja občutka varnosti, ampak nasprotno gotovost/varnost, da je vsaka resnica taka le, kadar se zavedamo njenih meja in možnih 'potvorb'.
- Kakor za odrasle tudi za otroke razumeti pomeni biti zmožen razviti interpretativno teorijo, naracijo, ki daje pomen dogodkom in objektom v svetu. Naše teorije sočasne... in jih lahko nenehno spreminjamo, če jih seveda delimo z drugimi osebami in smo odprti za nove izkušnje, ki lahko ovržejo predhodne razlage.

Etično:

- Poslušanje je izražanje dobrodošlice in odprtosti za različnost, pripoznanje pomena pogleda druge osebe in interpretacije.
- Poslušanje od nas zahteva globoko zavedanje in hkrati suspenz lastnih stališč in predvsem predsodkov; zahteva pripravljenost na spremembo.
- Od nas zahteva, da imamo jasno pred očmi pomen/vrednost nevednosti in da smo sposobni preseči občutek praznine in negotovosti, ki ju izkusimo, ko so pod vprašaj postavljene naše gotovosti.
- Naše teorije morajo poslušati drugi. To omogoči transformacijo sveta, ki je notranji in oseben v skupni svet: moje znanje in identiteta sta ustvarjena tudi s posredovanjem drugega.

Politično:

- Poslušanje posameznika dvigne iz anonimnosti in nas legitimira, nas naredi vidne, obogati tako tiste, ki poslušajo, kakor tiste, ki sporočajo (in otroci ne prenesejo anonimnosti).
- Razmišljati o otroku kot bitju, ki ima in uveljavlja svoje pravice ne pomeni le prepoznanje pravic, ki jih otroku dodeljuje družba, ampak tudi kreiranje konteksta 'poslušanja' v polnem pomenu besede. Ta vrsta teorije od nas zahteva, da spoštujemo subjektiviteto učenca. (Rinaldi 2006, str. 123-124)

- *Razvojnopsihološko:*
- 'Kontekst poslušanja' je pomemben, ker se posameznik uči poslušanja in pripovedovanja, ker se posamezniki počutijo upravičene, da predstavijo svoje teorije in ponudijo svoje interpretacije posameznega vprašanja.
- Zelo pomembna je tudi vloga in pomen vrstnikov in dela v majhnih skupinah, iz katerih lahko izidejo razlike in te razlike obratno ustvarijo izjemen pomen dejanjem pogajanja in izmenjave, ter nudijo priložnosti za kognitivni konflikt, posnemanje in velikodušnost.
- To se zgodi zato, ker se vednost razvija v kontekstu različnosti mnogo bolje kot v kontekstu homogenosti, in zato, ker se v situacijah konfliktnih interpretacij pojavi potreba po zagovarjanju lastnih stališč, ta pa postane katalizator temeljnega procesa metakognicije...

Izza dejanja poslušanja je vedno radovednost, želja, dvom, interes; je vedno emocija. Poslušanje je emocija... Emocije drugih vplivajo na nas s procesi, ki so močni, neposredni in intrinzični interakcijam med subjekti komunikacije.

Ko predstavljamo svoje teorije, jih popravljamo in ponovno pripoznavamo (*re-cognise*) ter ustvarjamo možnosti, da se izoblikujejo naše podobe in intuicije ter se razvijajo preko akcije, emocije, ekspresivnosti ter ikonografskih in simbolnih reprezentacij ('stotih jezikov').

(Rinaldi 2006)

Kako so bili odkriti novi vizualni in simbolni otrokovi jeziki (ki omogočajo ekspresijo v najzgodnejšem razvojnem obdobju)?

- prvo je bilo odkritje, da je ustvarjalnost del vsakega posameznika, »branje« realnosti pa je subjektivni in kooperativni proces, kar pomeni tudi ustvarjalni proces
- potrebno je imeti visoko stopnjo spoštovanja do otrok, da bi jih povezali z avtentičnimi interesi in radovednostjo
- v veliki meri smo razširili svoje interpretacije procesov in rezultatov otrokovih aktivnosti (odmik od prevladujočih razvojnopsiholoških teorij – kognitivizma in psihoanalize)
- poglobljati smo se začeli v »moške« in »ženske« pristope k reprezentaciji stvarnosti. Vedno bolj se nam zdi pomembno vrstniško sodelovanje pri umetniškem ustvarjanju in interpretaciji stvarnosti... (Vechii 1998)

Pojmovanje ustvarjalnosti:

- »Otroci so zmožni raziskovanja, odkrivanja, sprememb gledišča in mišljenja, in zaljubiti se v oblike in pomene, ki transformirajo njihovo osebnost. Zato ustvarjalnosti ne dojemamo kot sveto, izjemno lastnost, ampak kot nekaj, kar vznikaja iz vsakodnevnih izkušenj«
- ustvarjalnost ni posebna mentalna zmožnost, ampak značilnost določenega načina mišljenja, spoznavanja in izbiranja;
- ustvarjalnost vznikaja iz multiplih izkušenj, podprtih s podporo razvoju osebnih potencialov, vključujoč občutek svobode za drzno razkrivanje neznanega;
- ustvarjalnost združuje kognitivne, afektivne in imaginativne procese, ki skupaj omogočijo nepričakovane rešitve;

- ustvarjalnost krepimo, ko smo odrasli manj zavezani preskriptivnim pristopom k poučevanju in bolj k opazovanju in interpretaciji problemskih situacij;
- ustvarjalnost podpirajo ali zavirajo pričakovanja učiteljev, šol, družin, širših skupnosti, družbe kot celote;
- ustvarjalnost postane razvidnejša, ko smo odrasli bolj pozorni na otrokove kognitivne procese kot na končne rezultate njihovega dela;
- ustvarjalnost zahteva, da se povežeta *vrtec znanja* z *vrtem ekspresije* na način, da odpremo vrata stotim otroškim jezikom. (Malaguzzi 1998)

Definicije pomena umetnosti v vrtcu

- Bistvo R.E.: raba jezikov upodablajočih umetnosti kot orodja za konstruiranje mišljenja in čustvovanja v kontekstu holističnega poučevanja! (Rinaldi 2006)
- »Umetnost pomeni imeti več jezikov in več jezikov pomeni različne načine gledanja na svet. Pomeni veščino 'razudomačitve' situacij, pogled na dnevne dogodke kot objekte... pogled na različne reprezentacije istih objektov, ki obkrožajo šolo... Želimo, da se naši otroci ne zaustavijo pri prvem vtisu: želimo, da si pridobijo več podob stvari, bogastvo podob.« (Rabitti 1994)

- Dve osrednji vlogi ateljeja v R. E.: otrokom zagotavlja prostor učenja simbolnih jezikov, odraslim pa razumevanje procesov otrokovega učenja. Prva je povezana z idejo srečevanja jezika vizualnih umetnosti z drugimi otrokovimi jeziki, kombinacije, ki izboljšuje procese razumevanja, druga pa z zagotavljanjem gradiv za dokumentacijo, ki je odlično sredstvo za seznanjanjem javnosti z vsebinami Reggio Emilie (Rinaldi 2006).
- »Ko rišeš, ne podpiraš le razvoj grafičnega jezika, ampak tudi verbalnega jezika. Z risanjem namreč narediš koncept globlji. In ko postane koncept globlji, so hkrati obogateni jeziki...« (Rinaldi 2006)
- »Ustvarjalnost nas lahko vodi tudi v osamljenost. Ustvarjalnost je odnosna; odobrena mora biti od druge osebe, da bi postala skupna pridobitev.« (Rinaldi 2006)

Umetniške prakse v Reggio Emilii

- Osrednji pomen likovne umetnosti
- Druge umetnosti v Reggio Emilii:
 - Laboratorij »Rodari« (lutke, gledališče)
 - Nekateri vzgojnovarstveni centri imajo majhno lutkovno gledališče kot stalen del opreme (npr. »Rivieri«)
 - Pomemben del aktivnosti je branje in poslušanje zgodb. Tak tradicionalni dogodek je »Reggionarra« (Reggio pripoveduje zgodbe), dvodnevni dogodek, ki se dogaja po celem mestu
 - V vrtcih pa občasno uporabljajo tudi glasbo, izrazni ples ipd. (Nicola Barbieri 2009)

Vloga ateljeja in ateljerista

- zagotavlja subverzivnost v smislu generiranja kompleksnosti in novih miselnih orodij (otrokovih različnih simbolnih jezikov)
- zagotavlja učinkovito komunikacijo s starši s tem, da omogoči staršem spoznati, kako otroci mislijo in se izražajo
- zagotavlja dokumentacijsko gradivo za sprotne analize in arhiv preteklih raziskav
- atelje ni bil nikoli mišljen kot osamljeno, privilegirano mesto, v katerem bi se izključno lahko ustvarjali jeziki ekspresivne umetnosti. Namesto tega je bil mesto, na katerem lahko zaradi ugodnega in mirnega ozračja proučujemo različne otroške jezike... Atelje je torej primarno mesto za raziskovanje (oblik in barv, kompleksnih ciljev naracije in argumentacije, ekspresije in dekodiranja podob in simbolov, načinov, kako so otroci kontaminirani z množičnimi mediji, spolne razlike) (Malaguzzi 1998)

- Ateljerist mora ponuditi otrokom takšne materiale, ki omogočajo testiranje njegovih različnih idej v različnih fazah nastajanja (konstrukcija ideje, testiranje ustreznosti ideje) (Forman 1994)
- Isto velja tudi za uporabo različnih umetniških medijev glede na vsebino projekta in fazo testiranja idej (npr. naracija kot izhodišče zavedanja moralnega konflikta lažje spodbujena z zgodbo, dramatizacijo; plesni gib za ponazarjanje bioloških in fizikalnih konceptov; likovni izdelek za metaforično izražanje itn.)

Ključne ideje o umetnosti v R. E. (po V. Vecchi, Umetnost in ustvarjalnost v R. E. (2010))

Bistvo estetske dimenzije je "...proces empatije, ki sebstvo povezuje s stvarmi in stvarmi med sabo... je odnos skrbi in pozornosti do stvari, ki jih ustvarjamo; je radovednost in čudenje; je nasprotje brezbržnosti in pomanjkanju skrbi, konformnosti, odsotnosti participacije in občutkov. ...vsak jezik je sestavljen iz racionalnosti, imaginacije, emocij in estetike...

Racionalnost brez občutij in empatije, kakor tudi imaginacija brez kognicije in racionalnosti, sestavljajo delno, nepopolno človeško vednost.« (Vecchi 2010)

»...poslušanje (je) zahtevna, a nujna praksa, ki se je moramo naučiti. Estetska napetost s svojo empatijo, iskanjem odnosov in 'povezovanjem struktur', skupaj z milostjo, humorjem, provokacijami in nedeterminizmom, podpira procese poslušanja.«
(Vecchi 2010, str. 13)

»...če estetika spodbuja občutljivost in zmožnost povezovanja stvari, ki so sicer med sabo močno oddaljene, in če učenje poteka preko novih povezav med ločenimi elementi, je estetika lahko pojmovana kot pomemben spodbujevalec učenja.« (prav tam, str. 9)

POVEZAVA ESTETIKA – ETIKA

»V našem razumevanju je estetika spodbujevalec odnosov, povezav, občutljivosti, svobode in ekspresivnosti, in njena bližina z etiko se kaže kot naravna. V pedagoških pojmihi bi zato govorila o potrebi po nerazdružljivi zvezi; najbolj gotovi zvezi, ki nas oddaljuje od vseh oblik nasilja in podrejanja, s tem da estetsko občutljivost naredi za eno najmočnejših zaščit pred fizičnim in kulturnim nasiljem.« (Vecchi 2010, str. 14)

POVEZAVA ESTETIKA – EPISTEMOLOGIJA

Enako velja za povezavo med estetiko in epistemologijo, zato moramo estetsko doživljanje iz muzejev ponovno vrniti v vsakodnevne procese, kar man omogoči občutiti, kako stvari plešejo ena z drugo. Brez te povezave je naše razumevanje sveta bolj plitko. »Menim, da je bila izguba estetske enotnosti, enostavno povedano, epistemološka napaka.« (G. Bateson). (Vecchi 2010, str. 15)

INDUKTIVNI / IZKUSTVENI PRISTOP VZGOJE PREKO UMETNOSTI

Etične in estetske dimenzije morajo šole zavestno vključevati ne preko pridiganja in moraliziranja, ampak predvsem preko njihovega raziskovanja stvari, mišljenja in delovanja, ki daje konkretno vrednost tistemu, kar pojmujeemo kot znanje.

Otrokom moramo dati priložnost, da skupaj raziskujejo svoje ideje in hipoteze ter jih preverjajo v pogovoru z vrstniki in učitelji. To P. Levy imenuje 'kolektivna inteligenca'. (Vecchi 2010, str. 28)

STRUKTURA METODIKE POUČEVANJA Z UMETNOSTJO V R. E. IN AKTIVNA VLOGA VZGOJITELJICE:

- Navadno začnemo z vzpostavljanjem intenzivnega odnosa z realnostjo, ki jo nameravamo proučevati
- Druga faza bi lahko bila iskanje različnih materialov skupaj z otroki, ki jim pustimo, da sami izbirajo.
- Srečevanje otrok z materiali je običajno polno sugestivnih elementov, spominov in pomenov, in to brez močnih intervencij s strani učitelja.

- Večkrat postane dialog med otrokom, izkušnjo in predstavljenimi materiali bolj jasen in viden preko ustvarjenega produkta; tipnega, vizualnega, slšnega ali kombinacije vseh. Tesna prisotnost odrasle osebe se predpostavlja na način, da ko otroci ustvarjajo njihove izdelke, jih opozarjamo na pretekle izkušnje in občutke, da ko oblikujejo materiale, v njih vnesejo te sledi preteklih vtisov in emocij. (Vecchi 2010, str. 32-33)

ZAČETEK METODIKE PODOBEN INDUKTIVNEMU PRISTOPU, KAKOR TUDI OSNOVNA LOGIKA DELOVANJA!

Profesionalno usposabljanje strokovnih delavcev
za izvajanje elementov posebnih pedagoških načel
koncepta **Reggio Emilia** na področju predšolske vzgoje
2008–2013

Primer uporabe likovne umetnosti v Reggio Emilii in v vrtcu Vodmat

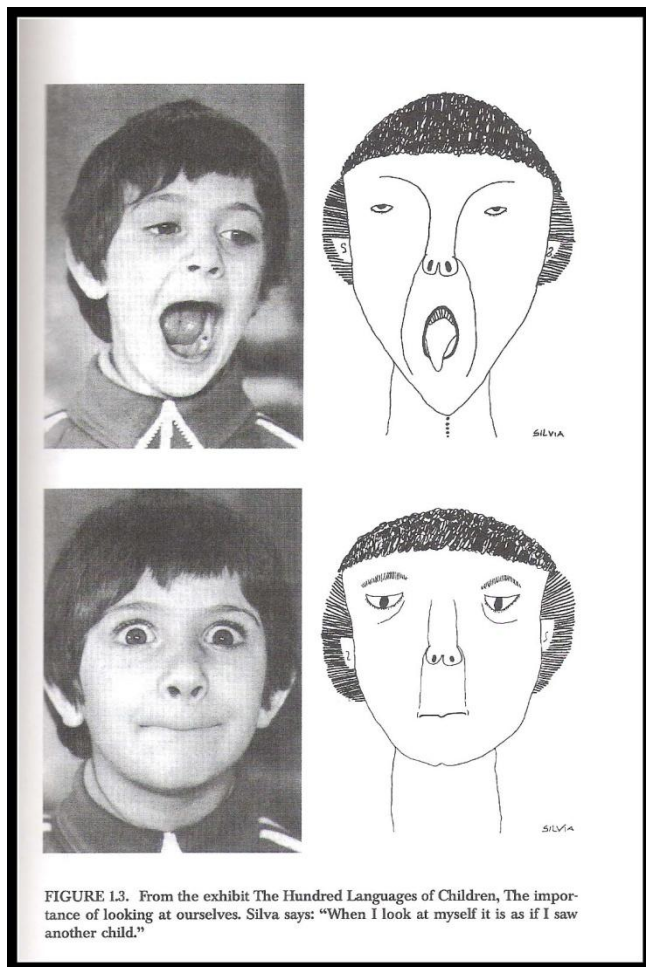

FIGURE 13. From the exhibit *The Hundred Languages of Children*, The importance of looking at ourselves. Silva says: "When I look at myself it is as if I saw another child."

Ko se gledam v ogledalu,
se vidim kot drugega
otroka...

(Reggio Emilia, razstava
100 otrokovih jezikov)

Vidim se tako, kot me
opisujejo drugi...
(Vodmat 2007)

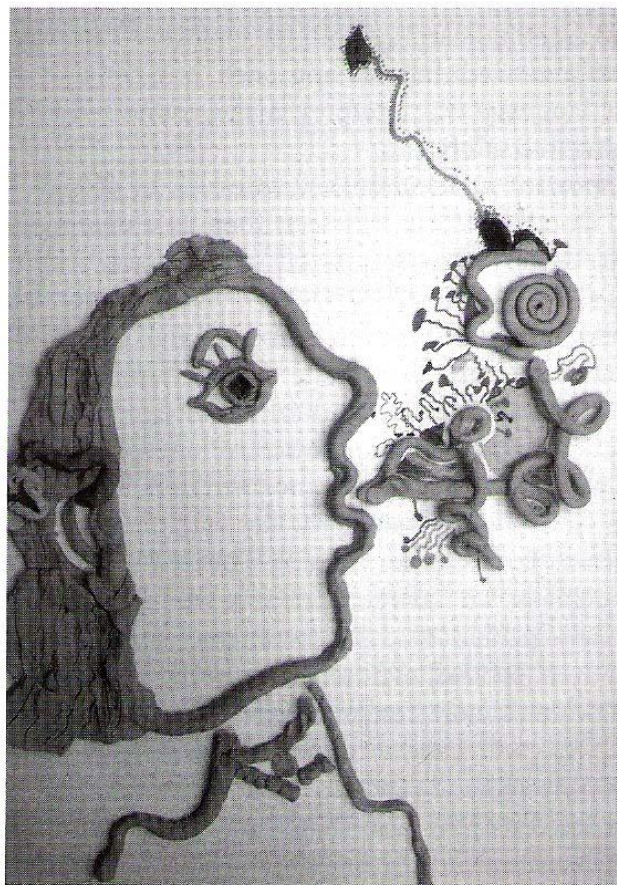

FIGURE 7.2. "Little girl telling a story." Clay drawing.

Hvala za pozornost...